

МАХМУРОВА-ДИШЛЮК О. П.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут
публічного права)
ORCID ID: 0000-0002-0969-8797

УДК 342.9.23:351.746

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.67>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В статті актуалізовані методологічні засади наукового аналізу адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах російсько-української війни. З'ясовано що, первинною складовою методології аналізу адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини в умовах російсько-української війни є загальнофілософський підхід. Він включає: усвідомлення природи російсько-української війни, що характеризується повномасштабним терористичним вторгненням; обґрунтування філософських основ, що пояснюють необхідність знищення противника у збройному протистоянні, одночасно забезпечуючи гуманітарний захист некомбатантів; дотримання принципів гуманного поводження з полоненими комбатантами, які припинили опір, відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни. Ця методологія інтегрує важливі елементи стратегії В. Залужного. Одним із них є розвиток оборонно-промислового комплексу, що дозволяє Україні мінімізувати залежність від іноземних поставок, підвищити автономність у виробництві зброї та оперативно реагувати на динаміку бойових дій. Також важливим аспектом є захист повітряного простору, що передбачає інвестиції у сучасні системи протиповітряної оборони (ППО) та авіацію для ефективного протистояння ракетним ударам і атакам дронів, які становлять серйозну загрозу мирному населенню та критичній інфраструктурі. Для реалізації цієї методології необхідно застосовувати широкий спектр методів, серед яких загальнофілософські, наукові, юридичні, військові та гуманітарні підходи. Кожен із цих методів відіграє свою роль у забезпеченні адекватного захисту прав усіх некомбатантів, які опинилися в зоні бойових дій. Додатково, стратегія передбачає використання міжнародно-правових механізмів для конфіскації заморожених російських активів, які можуть бути спрямовані на відновлення інфраструктури, посилення обороноздатності та економічну стабілізацію. Доведено, що методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення прав людини та громадянина в умовах російсько-української війни є багаторівневим інструментом. Вона поєднує комплексні філософські засади з практичними рекомендаціями, спрямованими на захист мирного населення, мінімізацію втрат серед військових захисників України та забезпечення гуманного поводження з полоненими. Усе це базується на інтеграції всеохоплюючої стратегії, яка включає підтримку партнерів, реалізацію Формули миру та довготривалу стабілізацію держави.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, адміністративно-правового забезпечення, громадянина України, права і свободи, перемога Українського народу, російсько-українська війна, формула миру.

Makhmurova-Dyshliuk O. P. Methodological principles of scientific analysis of administrative and legal provision of human and citizen rights and freedoms in the conditions of the Russian-Ukrainian war

The article highlights the methodological foundations for the scientific analysis of administrative and legal support for human and citizen rights and freedoms during the Russo-Ukrainian war. It has been established that the primary component of the methodology for analyzing administrative and legal support for human and citizen rights during the Russo-Ukrainian war is a general philosophical approach. This approach includes an understanding of the nature of the Russo-Ukrainian war, characterized by a full-scale terrorist invasion; substantiation of philosophical foundations explaining the necessity of defeating the enemy in military confrontations while ensuring humanitarian protection for non-combatants; and adherence to principles of humane treatment of captured combatants who have ceased hostilities, in accordance with the Geneva Conventions on the Protection of War Victims. This methodology integrates key elements of Valeriy Zaluzhny's strategy. One of these is the development of the defense-industrial complex, which enables Ukraine to minimize dependency on foreign supplies, enhance autonomy in arms production, and respond effectively to the dynamics of military actions. Another critical aspect is the protection of airspace, which involves investing in modern air defense systems (ADS) and aviation to effectively counter missile strikes and drone attacks that pose significant threats to civilian populations and critical infrastructure. For the implementation of this methodology, it is necessary to apply a broad range of methods, including general philosophical, scientific, legal, military, and humanitarian approaches. Each of these methods plays a critical role in ensuring adequate protection of the rights of all non-combatants who find themselves in war zones. Additionally, the strategy envisions the use of international legal mechanisms to confiscate frozen Russian assets, which can be directed toward infrastructure restoration, strengthening defense capabilities, and stabilizing the economy. It has been demonstrated that the methodology for analyzing administrative and legal support for human and citizen rights during the Russo-Ukrainian war is a multi-level instrument. It combines comprehensive philosophical foundations with practical recommendations aimed at protecting the civilian population, minimizing losses among Ukrainian military defenders, and ensuring humane treatment of captured combatants. All of this is based on the integration of an all-encompassing strategy that includes partner support, the implementation of the Peace Formula, and long-term state stabilization.

***Key words:** administrative and legal relations, administrative and legal provision, citizens of Ukraine, formula of peace, rights and freedoms, Russian-Ukrainian war, victory of the Ukrainian people.*

Постановка проблеми. Кожне наукове дослідження базується на власних методах і унікальній методології. Методи дослідження загалом охоплюють широкую сферу прийомів і підходів, часто включаючи в себе методологію. Варто зазначити, що методологія є одним із найбільш складних і фундаментальних інститутів науки. Це особливо стосується аналізованої тематики, яка є надзвичайно багатогранною та поєднує в собі філософсько-правові, адміністративні, військові та гуманітарні аспекти. Ця багатошаровість визначає специфіку дослідження, формує теоретичну основу та способи трансформації вихідних даних у нові наукові висновки. У рамках такого аналізу виникає необхідність доведення або спростування висунутої наукової гіпотези, формування теоретичних засад і створення практичного інструментарію для забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Особливу актуальність це питання набуває в умовах повномасштабної російсько-української війни, що

супроводжується численними викликами, пов'язаними із захистом громадян у ситуаціях реального терористичного вторгнення та окупації. Сучасна російсько-українська війна на етапі героїчного спротиву українського народу повномасштабній агресії з боку російських терористичних військ загострює необхідність філософсько-правового обґрунтування й правового врегулювання захисту фундаментальних прав і свобод. Злочини, скоєні окупантами, такі як умисні вбивства, катування, знущання над військовополоненими та мирним населенням, вимагають ефективного правозастосування та міжнародного контролю. Водночас українське законодавство потребує подальшого вдосконалення, щоб відповідати не лише сучасним викликам, але й стандартам міжнародного гуманітарного права.

Стан наукової розробки проблеми. До питання методології наукового аналізу адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах російсько-української війни зверталися вітчизняні науковці, серед яких С. Бескоровайний, Я. Букресв, А. Вишневський, В. Галунько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко, Ю. Лісова, С. Марущенко, О. Правоторова, Ю. Радковець, Є. Руденко, С. Сірій, Г. Христова, J. Fuller та інші. Водночас, незважаючи на значну кількість напрацювань, дослідження цих учених переважно зосереджувалися на більш загальних чи суміжних аспектах, не торкаючись безпосередньо методології забезпечення прав людини в умовах війни. Ця тематика залишається актуальною, особливо в умовах сучасної російсько-української війни, яка набрала характеру повномасштабного терористичного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в обґрунтуванні методологічних засад аналізу адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах російсько-української війни. Для цього пропонується використати міждисциплінарний підхід, який охоплює теорію природного права, теорію права та теорію адміністративного права. Формування науково обґрунтованої методології дозволить створити теоретичну основу для подальшого вдосконалення правозахисних механізмів, зокрема в аспекті боротьби з численними порушеннями міжнародного гуманітарного права, які супроводжують російське терористичне вторгнення.

Виклад основних положень. Згідно з визначенням, поданим у тлумачному словнику української мови, «методологія» – це вчення про науковий метод пізнання і перетворення світу, яке має філософську та теоретичну основу; це також сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її вивчення [1]. Інші джерела розширюють це визначення, описуючи методологію як: вчення про методи наукового пізнання і перетворення реальності; сукупність методів, прийомів та процедур, що застосовуються в наукових дослідженнях; систему теоретичних основ і підходів, що забезпечують процес дослідження; механізм трансформації знань про об'єкт дослідження у нові наукові висновки; учення про основні дослідницькі принципи та способи їхнього практичного застосування [2].

Таке багатогранне трактування свідчить про те, що методологія є не лише фундаментальним інструментом у науці, але й її центральною опорою, що об'єднує різні підходи та розширює межі пізнання. Усі наукові підходи до розкриття змісту методології загалом взаємодоповнюють один одного і є базою для розробки дослідницьких стратегій.

На думку П. Рабіновича, методологія юридичної науки – це система підходів, методів, способів і засобів наукового дослідження, а також учення (теорія) про їх застосування у вивченні державно-правових явищ. У межах цієї концепції він виділяє філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові методи, що є універсальними для всіх наук, та групові методи, специфічні для певних наукових галузей. Методологія, за його словами, має бути множинною та плюралістичною, дозволяючи враховувати як загальнотеоретичні аспекти, так і специфіку об'єкта дослідження [304, с. 14–15].

У контексті теорії держави і права методологія описується як система загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання, реалізованих через сукупність юридичних понять і категорій. Вона базується на знаннях про закономірності функціонування права і держави та їхнє застосування, що надає дослідникам можливість формулювати теоретичні засади для правозастосування [328, с. 15–25].

Особливу актуальність методологічні аспекти набувають в умовах російсько-української війни, що триває внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Ця війна характеризується жорстокістю, порушеннями міжнародного гуманітарного права та значними викликами для правової системи України. У таких умовах методологія наукового аналізу адміністративно-правового забезпечення прав людини повинна враховувати як теоретичні засади, так і практичні аспекти захисту громадян. Збереження достовірності й об'єктивності наукових висновків у цьому контексті є важливим завданням, адже результати дослідження слугують основою для вдосконалення правозастосування, адаптованого до умов війни, а також для підвищення гуманітарного захисту громадян.

На нашу думку, важко не погодитися з позицією П. Рабіновича, який стверджує, що методологія дослідження адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина в умовах війни спирається на крайні за своїми світоглядними основами положення. Ці положення поєднують: по-перше, гуманістичні принципи сучасного суспільства, які визнають життя та здоров'я найвищими цінностями; і, по-друге, необхідність збройного захисту, що передбачає знищення ворога на полі бою та допустимість нанесення шкоди третім особам, які, хоча й не є комбатантами, можуть підтримувати окупаційні війська та російсько-терористичні угруповання [5]. При цьому українські військовослужбовці часто ризикують власним життям, прагнучи захистити мирне населення, яке окупанти часто використовують як живий щит.

Особливо яскраво це проявлялося у перші місяці російського терористичного вторгнення, коли агресори використовували тактику прикриття цивільними для уникнення ураження. Наприклад, 5 травня 2014 року під час операції в районі Слов'янська українські військові, зокрема бійці Національної гвардії, спецпідрозділу СБУ «Альфа» та десантники Збройних Сил України, опинилися в засідці. Російські окупанти вели шквальний обстріл із житлових будинків, прикриваючись мирними мешканцями. Інтенсивний бій тривав кілька годин, і хоча противник зазнав значних втрат, такі події стали свідченням безпринципності та жорстокості російської армії [5].

В умовах сьогодення методологія перемоги України у війні, запропонована В. Залужним, базується на системному підході, який охоплює низку ключових аспектів і передбачає поєднання військових, економічних та дипломатичних заходів для досягнення справедливого і довготривалого миру. Одним із важливих елементів цієї стратегії є розвиток оборонно-промислового комплексу, який дозволяє мінімізувати залежність від іноземних поставачань, посилити обороноздатність та оперативно реагувати на зміни на фронті. Локалізація виробництва зброї забезпечує стратегічну автономію та підвищує ефективність військових операцій. Водночас критичним елементом є захист повітряного простору, адже збереження інфраструктури та захист мирного населення вимагають сучасних систем протиповітряної оборони (ППО) та розвитку авіації, що дозволяють успішно відбивати ракетні атаки та атаки дронів, які є ключовими викликами у сучасній війні. Наступним важливим аспектом є конфіскація заморожених російських активів, яка передбачає використання міжнародно-правових механізмів для спрямування цих коштів на відновлення інфраструктури, зміцнення оборонних спроможностей та економічну стабілізацію України. Залужний наголошує, що ці ресурси мають відігравати ключову роль у забезпеченні потреб країни як під час війни, так і після неї. Центральним компонентом методології є всеохоплююча стратегія перемоги, яка включає не лише успішне відбиття атак і утримання оборонних позицій, але й реалізацію довготривалої стратегії, що базується на міжнародній співпраці, політичній, економічній та військовій підтримці партнерів. Формула миру, яка визначає основні принципи довготривалого мирного врегулювання, відіграє важливу роль у досягненні стабільного та справедливого миру. Усі ці аспекти разом формують цілісний підхід, спрямований на забезпечення національної безпеки, відновлення країни та створення передумов для довготривалого миру [11].

Висновки: Отже, первинною складовою методології аналізу адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини в умовах російсько-української війни

є загальнофілософський підхід. Він включає: усвідомлення природи російсько-української війни, що характеризується повномасштабним терористичним вторгненням; обґрунтування філософських основ, що пояснюють необхідність знищення противника у збройному протистоянні, одночасно забезпечуючи гуманітарний захист некомбатантів; дотримання принципів гуманного поводження з полоненими комбатантами, які припинили опір, відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни. Для реалізації цієї методології необхідно застосовувати широкий спектр методів, серед яких загальнофілософські, наукові, юридичні, військові та гуманітарні підходи. Кожен із цих методів відіграє свою роль у забезпеченні адекватного захисту прав усіх некомбатантів, які опинилися в зоні бойових дій. Тим самим, методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення прав людини та громадянина в умовах російсько-української війни є багаторівневим інструментом. Вона поєднує комплексні філософські засади з практичними рекомендаціями, спрямованими на захист мирного населення, мінімізацію втрат серед військових захисників України та забезпечення гуманного поводження з полоненими. Цей підхід є основою для вироблення ефективної стратегії, яка сприятиме захисту прав людини навіть у найжорстокіших умовах сучасної війни.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 692. URL: <http://sum.in.ua/s/metodologhija>
2. Методологія. Словник іншомовних слів Мельничука. 2018. URL: https://slovyk.me/dict/foreign_melnychuk/методологія
3. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави. Київ: Атіка. 2001. 176 с.
4. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
5. Довідка: 5 травня 2014 року біля населеного пункту Семенівка на східній околиці Слов'янська під командуванням генерала Національної гвардії із позивним «Карпати» відбувся бій, що увійшов яскравою сторінкою до новітньої історії Нацгвардії України. Потрал МВС. 2014. https://mvs.gov.ua/uk/news/news/Do_uvagi_predstavnikiv_ZMI_1168
6. Галунько В. Вітчизняна війна українського народу 2014–2015 рр. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 2. С. 3-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_3
7. Основи міжнародного гуманітарного права. 2017. URL: <http://ua.icrc.org/2017/08/11/ihl-basics-ukr/>
8. Радковець Ю. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. 2014. № 3. С. 36-42.
9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949). *Верховна Рада України*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
10. Махмурова-Дишлюк О. П. Методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. С. 35–40.
11. Залужний розповів про стратегію перемоги України на війні: три ключові елементи. *Comments.ua*. 2024. URL: https://society.comments.ua/ua/news/warrussia/zaluzhniy-rozpoviv-pro-strategiyu-peremogi-ukraini-na-viyni-tri-klyuchovi-elementi-743533.html?utm_source=ukrnet&utm_medium=ukrnet2

